

Damhert. Foto Bojk Berghuis

Natuurlijke ontwikkeling versus veiligheid, schade en overlast

Damherten in de duinen: een controverser?

Al vijftien jaar lopen de gemoederen van voor- en tegenstanders van de nog steeds groeiende populatie damherten in de Amsterdamse Waterleidingen (AWD) hoog op. De eigenaar, de gemeente Amsterdam, is terughoudend ten aanzien van afschot, en ziet graag eerst alle andere middelen om overlast te beperken uitgeprobeerd. De provincies Noord- en Zuid-Holland willen daarin verandering, want niet alleen komt de verkeersveiligheid op de omliggende wegen steeds meer in het geding, ook schade en overlast in het aangrenzende gebied nemen toe. Damhert-expert Rik Schoon, oud-beheerder van de AWD, doet hieronder verslag.

Joke Winkelman

Sinds wanneer komen damherten in de AWD voor?

“De eerste waarnemingen dateren uit de jaren zeventig. Dat waren vermoedelijk zwervers vanuit de Kennemerduinen [red.: zie kader]. In die tijd liep in de AWD een klein aantal dieren rond. In de jaren tachtig

zijn in de AWD daarnaast illegaal damherten uitgezet en zijn er uit privécollecties ontsnapte dieren bijgekomen. Pas begin jaren negentig begon de groei van die populatie op te vallen. Deze populatie is – op een enkel dier dat de verkeersveiligheid bedreigde – overigens nooit be-

jaagd. Inmiddels leeft in Zuid-Kennemerland, met een kern in de AWD, de grootste damhertenpopulatie van ons land.”

Hoe ging die populatiegroei in zijn werk?

“Damherten kennen een snelle populatiegroei. In de AWD bedraagt deze vanaf de

jaren zeventig netto zo’n 20 tot 30% per jaar. In het begin merk je daar niet veel van. Van tien dieren via dertien naar zeventien dieren voelt nog niet als een exponentiële groei maar is dat wel. Het idee dat het er wel heel veel werden is dus vooral een psychologische sprong geweest. Vanaf 1996 worden de damherten in de AWD structureel geteld. Tot 2000 werden op basis hiervan totaalschattingen gemaakt, maar daarvoor ontbrak een gedegen wetenschappelijke basis. Daarom is overgegaan op het bepalen van de minimale populatieomvang. Schattingen van het werkelijke aantal worden dus niet meer gegeven, maar trends wel. In 2011 betrof de minimale populatie 1600 dieren. (zie figuur 1) De populatie groeit nog steeds, maar waar voor de AWD het omslagpunt naar een min of meer stabiele eindsituatie ligt is onbekend. Wij hebben daarom zo’n twintig jaar terug in Europa gezocht naar een niet-beheerde populatie. Alleen een mediterraan duingebied bij Pisa in Italië, met twee damherten per ha, kwam in de buurt. Daar werd toen net ingegrepen in de populatie omdat het gebied werd leeggeweten en er geen verjonging meer plaatsvond. Ook kwamen aanwijzingen uit het Drachterwoud, net over de grens bij Venlo, dat toen een stand van een damhert per ha had die net begon in te zakken. Op grond daarvan zou de stand in de AWD nog kunnen doorgroeien tot 4000 dieren.”

Welke invloeden heeft het damhert op de AWD?

“Opvallend is de achteruitgang van de ree, waarvan nadat het damhert was gearriveerd de minimale populatieomvang in het voorjaar is teruggelopen van 250 tot twintig dieren. Het damhert dreef de sociaal gelimiteerde ree steeds meer naar de suboptimale delen van de duinen en de ree loopt ook daar nu flink terug. Ook is er invloed op de vegetatie. Damherten vinden vooral kardinaalsmuts maar ook meidoorn en eik heerlijk. Kardinaalsmuts komt in de AWD nu vooral aangevreten voor. Na een aantal jaren door de damherten te zijn geschild lopen kardinaalsmutsen niet meer uit. Het areaal aan kardinaalsmuts wordt daardoor steeds kleiner. Bij meidoorn en eik kan invloed op de verjonging optreden. Her en der is dat nu al in het veld te zien. Het is te verwachten dat ook levensgemeenschappen die van dergelijke verjongingsvegetaties en ondergroei afhankelijk zijn reageren. Zo verdween in het Verenigd Koninkrijk door

Damherten trekken steeds vaker naar de bollenvelden. Vijftien jaar terug is er al op een aantal plekken begonnen met het neerzetten van 2.4 m hoge rasters om de schade te beperken. Foto N. Koomen

damherten en in de Verenigde Staten door witstaartherten een deel van de van ondergroei in bossen afhankelijke broedvogels. Het huidige beheer richt zich vooral op enkele prioritaire habitattypen waarvoor Kennemerland-Zuid, met de AWD als onderdeel, als Natura 2000-gebied is aangewezen: de grijze duinen en duindoornstruweel. Daar gaat dus meer aandacht naar uit dan naar de duinbossen en de bijbehorende vogelgemeenschappen. Bovendien is in de beheerdoelstelling officieel geen sprake van schade door damherten.”

Waarom wordt het damhert in de AWD niet bejaagd?

“Aankankelijk dacht men dat damherten niet voor problemen zouden zorgen. Zij werden vooral gezien als een leuke stoffering van het landschap. In 1996/1997 is in de discussie over de beheerjacht van reewild een eventuele bejaging van het damhert wel meegenomen. Conform het jachtstandpunt van de eigenaar, de gemeente Amsterdam, is toen besloten het damhert niet te gaan bejagen. De gemeente wil eerst kijken of het plaatsen van hoge hekken voldoende soelaas biedt om de overlast in de omgeving te voorkomen.”

Maar er ontstond wel schade

“Meer damherten betekent meer overlast in het buitengebied. Vanaf pakweg 2000 begonnen de damherten zich buiten het duingebied te begeven, en er leven nu zelfs dieren min of meer permanent buiten de AWD. Zij eten tuinen leeg. Zij lopen op straat waar zij soms in paniek raken en dan zichzelf beschadigen. De verkeersveiligheid neemt daardoor af. Bovendien trekken zij vaker naar de bollenvelden. Daarom is men pakweg vijftien jaar terug op een aantal plekken begonnen met het neerzetten van 2,4 meter hoge rasters. Dit ‘heksenplan’ is overigens nog niet helemaal af.”

Interview met Rik Schoon

Rik Schoon (1962) heeft zeventien jaar als beheerder in de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD) gewerkt. Daarna had hij vijf jaar een bureau voor faunabeheer. Sinds 2011 is hij senior adviseur wildlife management bij IPC Groene Ruimte. Alhoewel hij soms bevroegen over de damherten praat, ligt zijn hart bij het wild zwijn omdat dit slimme, beweeglijke dieren zijn, met prachtige sociale verbanden, die als geen ander dier op de mens lijken. Hij komt graag, hoe kan het ook anders, in de AWD, die echt als ‘zijn’ duinen voelen. Zijn andere voorkeursgebied is de Hoge Veluwe vanwege het eigenzinnige, kleinschalige beheer, de veelheid aan microhabitats en plant- en diersoorten, en het feit dat je – net als in de AWD – in grote delen vrij mag rondstruinen. Zijn belangrijkste hobby is toch wel het natuurbeheer, waaraan hij meteen toevoegt: “Inclusief beheerjacht. Dat maakt mij niet onomstreden, ook niet binnen de jachtwereld, maar voor mij is jacht net als maaien of plaggen een beheermiddel, waarbij goede jagers hun afspraken rond populatiebeheer netjes nakomen.”

Helpen die hekken?

"Zeker, maar damherten zijn leergierige dieren die net zo lang zoeken tot zij een plek hebben gevonden waar zij wel naar buiten kunnen. Bij Zandvoort gaan zij nu over het strand naar de Boulevard. Een beheerder van een gebied als de AWD met een oppervlakte van 3600 ha moet overigens goed oppassen in welke mate wordt ingerasterd. Damherten, reeën, edelherten en wilde zwijnen binnen volledig ingerasterde gebieden kleiner dan 5000 ha vallen niet meer onder de Flora- en faunawet maar moeten worden beschouwd als gehouden dieren, waardoor zij onder de veterinaire wetgeving vallen. Dat past niet bij een natuurgebied. Voorlopig is het nog niet zover, omdat de dieren aan de zuidkant en westzijde de AWD nog steeds kunnen verlaten. Wel hebben hekken het nadeel dat er een harde scheiding in functies wordt aangebracht. Men denkt dan al snel: 'Achter het hek ligt het natuurgebied, dus kan je met de daarbuiten liggende

ecologische waarden doen wat je wilt.' Verder doen te veel hekken iets met je beleving van de natuurlijkheid van een gebied en gaat volgens mij de acceptatiegraad van bezoekers en omwonenden door steeds meer hekken naar een nulpunt. Functieverweving met goede afspraken over zaken als schadevergoeding, beheer en veiligheid is in vele opzichten een betere optie."

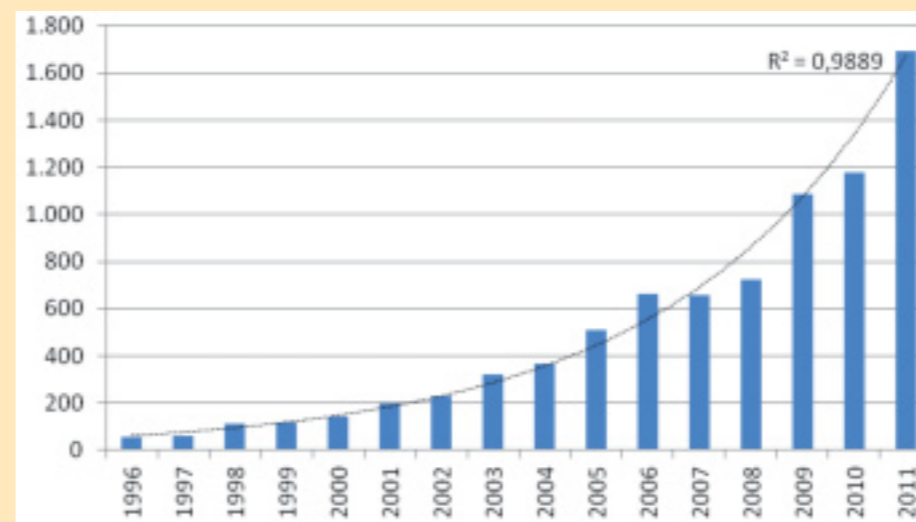
Hoe groot is de schade?

"Er is een lineaire relatie tussen de populatieomvang en het aantal aanrijdingen. In 2011 waren er 53 geregistreerde aanrijdingen, tot half april 2012 al ruim dertig. Ook de schade in de landbouw neemt toe. In 2012 is tot half april op grasland al 20.000 euro schade gemeld, terwijl een enkel bollenbedrijf volgens schattingen van de LTO nu al een schade van 100.000 euro heeft opgelopen. Het moet wel gezegd worden dat de bollentelers inmiddels zelf maatregelen nemen door elektrische rasterdraden te plaatsen. Maar ook hier zijn

damherten ons vaak te slim af. Een dier gaat door de draad, daardoor gaat de stroom eraf en de rest loopt vervolgens door het gat heen. Dat zie je veel."

Is er nog uitwisseling met de Kennemerduinen?

"De noordzijde van de AWD is vanwege de verkeersveiligheid voorzien van een damhertkerend hek, zodat dieren aan de noordzijde nog slechts via strand en boulevard van en naar de AWD kunnen. Van veel uitwisseling kan dus geen sprake meer zijn. Er zijn wel plannen om de AWD door een ecoduct over de Zandvoortselaan te verbinden met het noordelijker gelegen stukje duin. Maar wil je de Kennemerduinen echt vanuit de AWD bereikbaar maken, dan moet er eigenlijk ook een natuurbrug over de Zeeweg komen. De beheerders van de duinen ten noorden van de AWD houden de damhertpopulatie op een vooraf vastgesteld streefniveau en zien er dus niet veel in om als overdruk te gaan funge-

Figuur1 Amsterdamse Waterleidingduinen: Populatieontwikkeling minimaal aanwezige populatie damherten (1996-2010)

ren. Voor de geneflow kan de brug zeker belangrijk zijn. Ook verwacht men een positief effect op de verkeersveiligheid, maar dat kan je ook met een goed wildwaarschuwingssysteem bereiken."

Damherten en bezoekers – gaat dat wel samen?

"De AWD ontvangen bijna een miljoen bezoekers per jaar. Dat betreffen vaak verstedelijkte Nederlanders waarvoor de natuur een decor is. Het damhert verinnerlijkt die natuur. Recreanten vinden al die damherten fantastisch en de damherten zijn absoluut niet bang van al die bezoekers. Wat er ook aan maatregelen bedacht wordt, de zichtbaarheid van de damherten in de AWD moet beslist worden gewaarborgd."

Wat nu?

"De provincie Noord-Holland stelt dat de gemeente Amsterdam al jaren onvoldoende aan de problemen doet. De gedeputeerde van Noord-Holland heeft daarom bedreigd met het opleggen van een aanwijzing ex art. 67 van de Flora- en Faunawet, waarbij de provincie in rechte treedt van de grondgebruiker en maatregelen voor een soort, uit te voeren door een aangewezen persoon, oplegt. Ik heb in 2010 samen met Gerrit Jan Spek in opdracht van de provincies Noord- en Zuid-Holland het 'Faunabeheerplan damhert Noord- en Zuid-Holland' geschreven, op grond waar-

van zo'n aanwijzing mogelijk zou zijn. Uitgangspunt daarin is het streven naar nul euro schade in de bollenteelt en nul aanrijdingen, onder andere door het instellen van een smalle bufferzone en het aanbrengen van een hek aan de oostzijde van de AWD. Gaan de dieren toch naar het nulgebied dan kunnen zij via een generieke ontheffing worden geschoten. Als dat ook niet helpt, dan kan de beheerder verzocht worden om in het duin bijvoorbeeld afschot te plegen. Ik hoop dat de damherten door hun lerende vermogen die leegstandsgebieden als een soort no-go zone gaan beschouwen. De gemeente Bloemendaal heeft inmiddels een wijziging van het bestemmingsplan vastgesteld waardoor plaatsing van een hekwerk tussen de toegangen Oase en Pannenland mogelijk wordt, maar er lopen nog beroepsprocedures, want de omwonenden blijken het hek niet te willen. Het hek moet er voor eind 2012 staan. Ik betwijfel of dat gehaald gaat worden."

Wat wens jij de damherten toe?

"Ik wens deze dieren een gedegen landelijk beleid toe dat niet van het ene naar het andere uiterste schiet en waar de emotie buiten wordt gelaten. Het damhert moet niet onverdiend een dier non grata worden."

Aantalsontwikkelingen en afschotregimes in omringende duinen

- Nationaal Park Zuid-Kennemerland: enkele dieren vanaf begin jaren zeventig, vermoedelijk afkomstig uit in het midden van de jaren vijftig in een gesloten raster in de Kennemerduinen uitgezette dieren, of van illegaal uitgezette of ontsnapte dieren uit hertenkampen. Populatiegroei vanaf eind jaren negentig. Beheerabschot tot een stand van maximaal 200 dieren ter voorkoming van schade.

- Coepelduynen: sporadische waarnemingen van een jong mannelijk damhert.

- Boswachterij Noordwijk en De Blink: waarnemingen vanaf eind jaren negentig. In Boswachterij Noordwijk sinds 2005 afschot in het kader van verkeersveiligheid.

- Meijndel en Berkheide: waarnemingen vanaf 2003. Vermoedelijk illegaal uitgezette dieren die aanvankelijk langdurig en gedesoriënteerd op een parkeerplaats bleven hangen, maar later het duingebied introkken.

Bron: Faunabeheerplan damhert Noord- en Zuid-Holland, 2010

Verder lezen?

- Schoon, C.J. & G.J. Spek, 2010. Faunabeheerplan damhert Noord- en Zuid-Holland. Rapport Terra Salica, in opdracht van de provincies Noord- en Zuid-Holland.
- Schoon, R. & B. Worm, 2011. Sociaal, aibaar, maar soms lastig. Hoe willen we met damherten de toekomst in? Zoogdier 22 (4): 1-4.
- <http://www.natuurbrugzandpoort.nl/>

